

“พื้นที่” ของว้ายังกูละ ในงานมหรสพ ทางวัฒนธรรม

ผมติดตามห้อยตามคณะหนังตะลุงมลายู หรือที่เรียกว่า “ว้ายังกูละ” หรือ “ว้ายังกูลิต” ที่ตระเวนไปเปิดโรงแสดงตามต่างๆ ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ต่อเนื่องมาสามปีแล้ว โดย 2 คณะหลักที่อนุญาตและยินดีให้ติดตามพูดคุย และสังเกตการณ์ทุกแห่งทุกมุม คือหนังตะลุงที่ชื่อว่า “หนังเต็ง ตะลุงบันเทิง” และ “หนังเดะเลาะห์ ตะลุงศิลป์” ซึ่งเป็น 2 คณะที่ถือว่าครองความนิยมอยู่ในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ในปัจจุบันอย่างเหนียวแน่น

ที่พูดว่าเหนียวแน่น หมายความว่า เมื่อถามถึงคณะว้ายังกูละ หลายคนจะนึกถึงคณะอื่นๆ ไม่ออกเลย นอกจากหนังเดะเลาะห์ และหนังเต็งหรือมะยาเต็ง ความมีชื่อเสียงของสองคณะนี้ปัจจุบันยังกระจายออกไปยังจังหวัดอื่นๆ ได้รับ “ชันหมาก” (ติดต่อกับไปแสดง) ไปแสดงยังจังหวัดอื่นๆ นอกจาก 3 จังหวัดแล้วด้วย ไม่ว่าจะเป็นสตูล สงขลา นครศรีธรรมราช กระบี่ เป็นต้น

การเติบโตและครองความนิยมของว้ายังกูละทั้งสองคณะ เมื่อมองอีกด้านหนึ่งก็ทำให้เห็นว่ามี ความสืบเนื่องในเชิงพัฒนาการหรือการผลิดอกออกของของว้ายังกูละรุ่นใหม่้อย่างมาก ซึ่งปัจจัยที่เป็น ลูกต๋มถ่วงพัฒนาการดังกล่าวนี้อาจเข้าจริงๆ ก็มีอยู่

หลากหลายสาเหตุด้วยกัน แต่คงไม่สามารถกล่าวได้ในพื้นที่เล็กๆ นี้

ปรากฏการณ์น่าเศร้าอย่างหนึ่งที่ผมเห็นจากหลายงานก็คือ งานมหรสพ งานเทศกาลทางวัฒนธรรมต่างๆ ซึ่งปัจจุบันได้รับการสนับสนุนจากองค์กรส่วนท้องถิ่นให้จัดขึ้นในหลายๆ ท้องที่เพื่อประชาสัมพันธ์เอกลักษณ์ของท้องถิ่น ทั้งเอกลักษณ์ด้านวัฒนธรรม เอกลักษณ์ด้านผลิตผลทางการเกษตร หรือเอกลักษณ์ทางประวัติศาสตร์งานเหล่านี้กลายเป็นพื้นที่ที่เปิดซึ่งสร้างโอกาสให้กับ ศิลปะการแสดงพื้นบ้านได้เข้าไปปรากฏตัว ท่ามกลางกิจกรรมนันทนาการอื่นๆ ในงานมากมาย

แต่การณ์กลับกลายเป็นว่า งานมหรสพที่ว่า กลับกลายเป็นพื้นที่ที่ยึดตักย้ำให้เห็นว่า ศิลปะการแสดงพื้นบ้านอย่างว้ายังกูละนั้น เป็นเพียง “พระอันดับ” อย่างหนึ่งที่ถูกนำมาใส่เสริมเพื่อให้มี ความหมายของคำว่า “อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน” ที่งานมหรสพนั้นๆ ต้องการจะมีให้สมบูรณ์ขึ้น

พูดอีกนัยหนึ่งก็คือ ศิลปะการแสดงพื้นบ้าน กลายเป็นเพียง “ไม้ประดับ” เพื่อให้งานไม่ดูว่างเปล่าในเชิงเนื้อหาและรูปแบบ แม้ว่าเขาเข้าจริงแล้ว เนื้อหาและรูปแบบ หากเดินดูในงาน จะพบว่า

เต็มไปด้วยกิจกรรมนันทนาการอื่นๆ ที่ดูจะเป็นคู่ตรงกันข้ามกับจุดมุ่งหมายที่งานต้องการนำเสนอด้วยซ้ำ ไม่ว่าจะเป็นการเสี่ยงโชค หรือการพนันที่ผู้เล่นยอมแพ้วันยันค่ำ

ที่สำคัญ ในการจัดสรรพื้นที่ให้กับกิจกรรมอันเป็นอบายมุขที่ว่า ผู้จัดสรรมักจะให้อยู่ในไข่แดงของงาน อยู่ในที่ที่คนเข้าถึงได้ง่าย เดินเจอได้ง่าย เรียงรายกันอย่างเป็นระเบียบ เพื่อให้เลือก “แทง” หรือ “เสี่ยงโชค” ได้อย่างเสรี

ขณะที่ศิลปะการแสดงพื้นบ้านอย่างวอยังกูและ มักจะถูกจัดให้อยู่นอกในงานกาชาดของจังหวัดหนึ่ง ผมต้องเดินผ่านร้านเสี่ยงโชค จับสลากชิงรางวัล พื้นที่เวทีกลาง พื้นที่ขายอาหาร พื้นที่ขายสินค้า พื้นที่เล่นเกม (เช่น บิงโก ทอยห่วง ขว้างลูกเทนนิส) ผ่านไปจนถึงชิงช้าสวรรค์ รถบัส เครื่องกระโดด เครื่องเล่นเด็ก (เป่าลมยาง) จึงได้เจอโรงหนังวอยังกูและตั้งอยู่ริมรั้ว

เดินเข้าไปเหมือนกับผจญภัยในสนามอะไรสักอย่างที่แสนจะท้าทาย

แม้จะเป็นพื้นที่ที่ห่างไกลเหลือเกินแล้ว แต่วอยังกูและก็ยังไม่สามารถแสดงได้ถ้าหากเสียงของเกมสนุกอื่นๆ ยังไม่เงียบลง (บ้าง)

ผมวงเล็บ “บ้าง” เอาไว้เพราะว่าหนังคงไม่สามารถรอให้เงียบลงทั้งหมดได้ เนื่องจากแต่ละพื้นที่ต่างก็อยากเรียกลูกค้าเข้าหาตัวเอง ดังนั้นแค่เสียงรบกวนลดลง แม้จะไม่เงียบพอ ก็จำต้องเล่นหรือถ้าหากไม่เงียบกันเลย สามทุ่มเศษๆ ก็ต้องเริ่มแล้ว เพราะไม่อย่างนั้น ผู้ชมก็ต้องเสียเวลารอและอาจจะเสียผู้ชมได้ ถ้าเริ่มตึกเกินไป เล่นไม่นานนายหนังก็จะเกรงใจผู้จ้างอีกว่าทำงานให้เขาไม่เต็มที่

นี่คือความรันทดประการหนึ่งในหลายๆ ประการที่เห็น

ปรากฏการณ์อันรันทดแบบนี้มักจะเกิดขึ้นกับ

วอยังกูและที่ถูกรับไปเล่นในงานมหรสพทางวัฒนธรรมหรืองานประจำปีของท้องถิ่นต่างๆ แต่จะไม่เกิดกับกรณีที่รับชมหมากไปเล่นตามบ้านหรือตามงานเล็กๆ ต่างๆ

ในงานประจำปีของสถาบันวัฒนธรรมกัลยาณิวัฒนาเมื่อไม่กี่ปีก่อน หนึ่งตระกูลเดเลาะห์ ได้พื้นที่ตั้งโรงเก็บติดคลอง สุดสายถนนข้างคณะวิทยาการสื่อสาร ซึ่งในวันเวลาปกติ พื้นที่ตรงนั้นไม่ค่อยมีใครกล้าเดินไป เพราะเป็นที่สุดถนน หันไปก็ลงคลองแล้ว ส่วนเวทีใหญ่ตั้งตระหง่านหันหลังให้ส่งเสียงดังลั่นอยู่ต่อเนื่องหลายชั่วโมง ห่างจากโรงหนังเดเลาะห์ราว 30 เมตร ห่างจากโรงหนังตระกูลคณะปฐม อำยลูกหมี่ เพียงสี่ห้าเมตร

ท้ายที่สุด หนึ่งปฐม อำยลูกหมี่ เล่นไม่ได้ต้องเลิกหลังขับขานเบิกโรงได้ไม่กี่นาที เพราะเสียงจากรอบทิศ โดยเฉพาะเวทีใหญ่ที่แย่งจนไม่สามารถมีสมาธิได้ ทั้งนายหนังและผู้ชม ขณะที่การได้พื้นที่สุดถนนต้นของหนังเดเลาะห์ก็กลับกลายเป็นโชคดี เพราะห่างไกลจากเสียงอยู่บ้าง แต่ในแง่พื้นที่ มันก็ไกลเกินที่คนจะเดินเข้าไปดูได้ง่ายๆ เพราะมันถูกบังด้วยเวทีกลางที่ใหญ่ทั้งขนาด และดังด้วยเสียง

ผู้ชมของเดเลาะห์จึงมีอยู่แค่ 2-3 คน

นายหนังทั้งสองคนบอกผมตรงกันว่า การเล่นให้แมงเม่าดูนั้นออกจะเป็นปรากฏการณ์ที่ชาชินไปแล้วสำหรับวอยังกูและ ด้วยเงื่อนไขต่างๆ หลายประการ (ที่ผมยังไม่ได้กล่าวถึงในที่นี้) ที่บีบคั้นวอยังกูและอยู่ในปัจจุบันทำให้นายหนังและทีมงานต้องปรับอารมณ์และความรู้สึก

พวกเขาสามารถเล่นให้ความว่างเปล่าดูได้อย่างสนุกสนานและคึกคัก ราวกับมีคนดูอยู่ 200 คน

“มันเป็นงานของเราในฐานะศิลปิน รูปหนังออกจากแผงแล้วก็ต้องเล่น” หนึ่งเต็งพูดกับผม แต่ผมรู้สึกหัวอกกำลังร้องไห้ ■

